Mia Couto (Beira, Moçambic, 1955) és un dels escriptors més importants en llengua portuguesa i l'autor moçambiquès més traduït. La seva extraordinària qualitat literària ha estat comparada amb autors com Gabriel García Márquez o Jorge Amado i premiada amb prestigiosos guardons, com el Premi Vergílio Ferreira (1999) pel conjunt de la seva obra, o el Premi Internacional Neustadt de Literatura 2014. L'any 2007 va esdevenir el primer autor africà a guanyar el Premi Literari Latin Union, i el 2013 va obtenir el Premi Camões, un dels guardons més importants en llengua portuguesa. Amb *El cartògraf d'absències* (Periscopi, 2022) va guanyar el Premi Literari Manuel de Boaventura el 2021. La seva obra, caracteritzada per una prosa poètica i lírica que ens transporta a mons on el realisme es fon màgicament amb el mite i la llegenda, s'ha publicat a més de trenta països. *La ceguesa del riu* és la seva última novel·la.

Pere Comellas Casanova va néixer a Cal Rosal, al Berguedà, l'any 1965. Va estudiar biblioteconomia i portuguès. Treballa a la Universitat de Barcelona. Forma part del Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades, que va dirigir M. Carme Junyent. Ha traduït autors com Eça de Queirós, Moacyr Scliar, Paulina Chiziane, José Eduardo Agualusa, Fernando Pessoa, Baltasar Lopes, Érico Veríssimo, Bernardo Kucinski, Nathacha Appanah, Edgar Morin, Helena Marques, Gonçalo M. Tavares, Mia Couto i algun altre.

De l'obra de Mia Couto n'han dit:

Gustau Nerín, *El Nacional* — «Couto és capaç de trobar bellesa als llocs i les situacions més extrems.**»**

***The Wall Street Journal* — «**Couto és un aforista brillant. Hi ha moltíssimes frases que tenen el pes i la saviesa dels antics proverbis.**»**

***Le Monde* — «**Aquest tipus és bestial. La seva grapa s'aguditza amb el temps i construeix, llibre a llibre, una obra única.**»**

***Neues Deutschland* — «**És com si els lectors haguessin estat embruixats. Tenim davant nostre un mag de les paraules.**»**

Henning Mankell — «Un dels autors més interessants i importants de l'Àfrica.**»**

Bernardo Gutiérrez, *El Periódico de España* — «Mia Couto, el nen que es va canviar el nom per imitar els miols dels gats amb què va créixer, el biòleg que va escollir les paraules per relacionar-se amb la biosfera, combina com ningú l'alta literatura (fa anys que sona com a candidat al Premi Nobel) amb un estil senzill que sedueix les masses.**»**

Sobre *La ceguesa del riu*:

Jurat del Premi FIL de Literatura en Llengües Romàniques — «El seu estil singular, influït pel realisme animista

i els mots propis de Moçambic, ha revolucionat la narrativa africana en portuguès.»

***Visão* —** «Mia Couto ens confronta amb la ironia que la fractura abismal entre una civilització de l'escriptura, amb tot el control que exerceix, i una altra de l'oralitat, amb tota la seva herència i, fins a cert punt, la seva llibertat, acabi desembocant en una situació en què els europeus educats i poderosos esdevenen analfabets i els africans dominen l'escriptura. És a dir, Mia Couto reescriu la història i reimagina el significat de l'anomenat procés civilitzador amb els africans ensenyant les lletres als europeus.»

***Forbes* —** «Couto critica la creació d'una única versió de la història i destaca que la seva obra pretén oferir múltiples perspectives sobre els esdeveniments que tenen lloc a la regió. És a través de la memòria col·lectiva, d'aquestes versions contra un procés d'oblit, que pretén explicar una història que tothom vol esborrar per diversos motius.»

***Mais Afrika* —** «Una novel·la que captivarà els lectors que busquen una visió crítica i plural de la història africana, reforçada per la importància de la literatura com a pont entre el passat i el futur.»

Mia Couto

La ceguesa del riu

Traducció del portuguès de Pere Comellas Casanova

ANTÍPODA, 104

EDICIONS DEL PERISCOPI

Títol original: *A cegueira do rio*
© Mia Couto, 2024

Primera edició: setembre del 2026

© de la traducció: Pere Comellas Casanova, 2026
© de la imatge de coberta: Bertina Lopes (1924-2012). Imatge cedida per Bonhams
© de la fotografia de l'autor: Alfredo Cunha, 2016
© d'aquesta edició: Edicions del Periscopi SL, 2026

«Mot-macumba», d'Aimé Césaire © Éditions du Seuil, 1982
Los elementos de la noche, de José Emilio Pacheco. © José Emilio Pacheco, 1963,
i hereus de José Emilio Pacheco, c/o Agencia Literaria Carme Balcells, SA

Publicat per Edicions del Periscopi SL
info@periscopi.cat | Web: www.periscopi.cat
Facebook: www.facebook.com/Periscopi | X: x.com/Ed_Periscopi
Instagram: @edicions_del_periscopi

Impressió: Romanyà Valls, Capellades
Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Edició a càrrec d'Aniol Rafel, Andrea Rovira i Marta Rubirola
Correcció: Miquel Saumell Santaeugènia, Òscar Lozano i Núria Saurina Eudaldo
Disseny de la col·lecció i maquetació: Tono Cristòfol

Dipòsit legal: B 15264-2026 | ISBN: 979-13-87726-55-3

Aquest llibre s'ha imprès amb un paper òfset cru de noranta grams i ha estat compaginat amb la tipografia Caslon Pro.

MIXT
Paper
FSC® C184949

Tots els drets reservats. Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o préstec públics.

Amb el suport de la DGLAB/Cultura i de Camões, I.P. - Portugal

REPÚBLICA PORTUGUESA
CULTURA, JUVENTUDE E DESPORTO
DIREÇÃO-GERAL DO LIVRO, DOS ARQUIVOS E DAS BIBLIOTECAS

Aquesta penombra és lenta i no fa mal;
flueix per un plàcid declivi
i s'assembla a l'eternitat.

(Jorge Luis Borges)

Ningú no s'odia més a si mateix
que aquell que odia els altres.

(Proverbi ruandès)

NOTA DE L'AUTOR

Els fets i personatges d'aquest llibre estan inspirats en esdeveniments reals que van tenir lloc a una i altra riba del riu Rovuma, que separa Moçambic de Tanzània. El primer esdeveniment va ser la insurrecció popular coneguda com la «revolta dels Maji-Maji» en protesta contra el cultiu forçat de cotó. Encapçalada per un líder espiritual anomenat Bokero, aquesta insurrecció va tenir lloc entre el 1905 i el 1907 i la resposta de les autoritats colonials alemanyes va tenir com a resultat una de les massacres més greus de la història d'Àfrica. Es creu que van ser assassinats entre doscents mil i tres-cents mil pagesos.

El segon esdeveniment va consistir en l'assalt alemany al post militar português de Madziwa l'agost del 1914. En aquell atac van morir un sergent português i onze sipais africans.

Pel que fa a la resta, tot el que es relata en aquest llibre s'ha tornat veritable a partir del moment que ha estat escrit.

Cerimònia d'iniciació en una comunitat yao de Niassa, al nord de Moçambic, durant la primera dècada del segle XX. Homes i nois envolten una figura dibuixada amb farina damunt d'un motllo fet de terra. La figura representa una espècie de balena amb quatre cames que diuen que viu al llac Niassa, a més de sis-cents quilòmetres del mar. Aquesta criatura mítica del poble yao, coneguda com a Namungumi, conserva la llegendària generositat dels grans cetacis de l'Índic: de tant en tant encalla a la riba i es deixa arrancar uns quants trossos del cos. La carn es talla sense dolor i les ferides cicatritzen tot seguit.

Aquesta imatge i les que hi ha a l'inici de cada capítol s'han extret de l'article següent: «The picture-models of the Yao initiation cerimonies», de G. M. Sanderson, a *The Niasaland Journal*, vol. 8, núm. 2, 1955.

CAPÍTOL U

ELS QUI AMARREN LA PLUJA

La notícia de l'assalt al post militar de Madziwa va arribar a Lisboa dos mesos després del fet. De manera telegràfica, el diari *O Mundo* publicava el següent: «A l'Àfrica oriental: incident entre les autoritats alemanyes i l'administració del Niassa português. Un soldat português afusellat».

(Manuel Carvalho)

N
W
E
NAMUNGUMI
6 FEET

1

El riu vol sortir de l'aigua.
Vol sortir de l'aigua, però té els ulls tapats.
Té els ulls tapats amb dues benes espesses, una a cada banda.
Tothom ho sap: la ceguesa de l'aigua és una mentida.
Cada nit el riu s'aixeca i torna a ser núvol.

(Llegenda de Madziwa)

Repenjat en el sipai Nataniel Jalasi, el sergent portuguès Bruno Estrela arrossegava els peus pel marge fangós del riu Rovuma. Li costava de caminar. Portava un continent enganxat a les botes. Per als europeus, el Rovuma era una frontera que separava l'Àfrica Oriental Portuguesa de l'Àfrica Oriental Alemanya. Per als africans, el riu era una dona que les grans pluges deixaven prenyada. La veritat és aquesta: a totes dues ribes hi vivia gent que, cada nit, resava als mateixos déus. El riu escoltava les pregàries i tornava a ser núvol.

—Quin dia és avui? —va preguntar el sergent, amb els ulls mig aclucats per fer front a la brillantor de les aigües.

El sipai va fer el gest de contestar. No va passar de la intenció. Era el dia vint-i-quatre d'agost de mil nou-cents catorze. Al post militar de Madziwa, els dies naixien tots sense vida. El sipai va procedir com es fa amb els nadons nascuts morts: no se'ls dona cap nom. I així encara poden néixer.

L'acantonament ocupava el cim de la duna que dominava la vasta planura per on, a l'estació de les pluges, el riu s'esplaiava. La cabana on vivia el sergent estava envoltada per un ampli porxo de fusta i s'alçava damunt de troncs de

mbaua. A pocs metres, ja al caire de la selva, hi havien construït dues grans bordes on dormien els sipais. A tot el volt del post hi havien obert trinxeres reforçades amb sacs de sorra.

Madziwa era un poblat més ajagut que un riu. En moments de boira no s'hi veia cap construcció. Els viatgers passaven pel poblet com si caminessin entre núvols. Els naturals del llogaret deien: Vivim a la boira. On cavarem les nostres tombes?

2

Athawa mfuu yake yomwe.
L'home fuig de la pròpia veu.
(Proverbi niassa)

Aquell matí, amb la mà fent-se ombra als ulls, el sergent Estrela escrutava l'altre marge del Rovuma. Feia setmanes que la llum dels tròpics li feia mal. Una misteriosa malaltia li havia enfosquit la visió. No deixava de ser irònic: el militar a qui Portugal havia confiat el control de la més vulnerable de les seves fronteres estava gairebé cec.

—No em penses dir quin dia és avui? —va tornar a indagar el portuguès.

La pregunta era retòrica. El sergent Estrela no tenia cap interès ni en la guerra ni en el calendari ni en cap altre tema. Havien passat sis mesos des que va arribar de Lisboa per comandar el post de Madziwa, al nord de Moçambic. Des-

prés de tot aquell temps, el sergent només volia sentir algú que parlés la seva llengua. El sipai Nataniel dominava quatre idiomes: portuguès, yao, niassa i makua. Per a les orelles mancades del sergent, l'accent de l'africà sonava com el de la llunyana gent del seu poblet natal.

Parla el sipai Nataniel Jalasi

Soc el sipai Nataniel Jalasi. És veritat el que aquí s'explica. El dia vint-i-quatre d'agost, el sergent Bruno Estrela es va acostar a poc a poc al riu com si fos la primera vegada que caminava. Moltes vegades m'havia dit: A l'Àfrica el terra és molt antic, però els camins sempre són acabats de néixer. La raó és senzilla: les senderes desapareixen a l'estació de les pluges. Les persones i les bèsties les fan renéixer, tossuts gargotejadors de pols.

Els europeus no creuen —i fins i tot jo, que soc africà, tinc els meus dubtes— que el riu cada nit s'alci de la llera. Amb el portuguès passava al revés: l'home no desenganxava els peus de terra. A poc a poc va anar deixant d'aventurar-se més enllà dels límits del post. Per més que portés una escopeta, se sentia desarmat. Per més que caminés sol, estava segur que l'observaven.

A poc a poc les pors del portuguès se'm van anar encomanant. Jo, Nataniel Jalasi, africà congènit i vitalici, em vaig començar a sentir un estrany a l'Àfrica. El que em feia por era que els meus germans deixessin de reconèixer-me. Alguns ja em deien *muzungo*. D'alguna manera, tenien raó. Una part de mi començava a ser de raça blanca. Aquella part estava batejada, s'agenollava a l'església, resava en portuguès i s'avergonyia d'aquells altres déus que desamarren

les pluges i beneeixen les caceres i les collites. Qui sap, potser els meus germans tenien raó: hi havia una raça que s'evadia del meu cos, de la mateixa manera que el riu fuig de la terra i es torna núvol.

3

La pressa del remador no serveix per a res.
El rem demana permís al riu.
I la barca espera que l'aigua l'abraci.
(Proverbi de Madziwa)

El sergent Bruno Estrela s'havia despertat endormiscat, encara era de matinada i va encarar la llanterna cap al porxo. El raig de llum amb prou feines li il·luminava els peus. Va baixar la duna, convençut que acabava de veure un cocodril albí a les somnolentes aigües del riu. El sipai encara li va preguntar, allargant-li l'arma:

—Vols la teva *mtutu*? —En Bruno va fer un cop d'ull abaltit a l'escopeta. Després va moure el cap. No espantava cap idea. Sacsejava l'ànima com fan els gossos quan se senten xops.

De sobte, de l'altra riba en va sorgir una canoa. Lliscava silenciosa en direcció al post de Madziwa. Transportava cinc africans i un europeu vestits amb l'uniforme de l'exèrcit alemany. El militar blanc anava assegut a proa i, amb l'ajuda d'uns binocles, espiava minuciosament la riba sud. Els negres eren els temuts *askaris*, guerrers entrenats i armats per

les tropes germàniques. Els remadors eren dos *ruga-rugues*, que s'havien rebel·lat contra els traficants àrabs i havien buscat refugi entre les tropes alemanyes.

L'uniforme dels *askaris* era igual que el dels soldats blancs. Els barrets, però, els duien guarnits amb plomes d'estruç i fulles entrellaçades. Aquells soldats, quan s'arrossegaven per la praderia, no eren res més que una ondulació de la sabana al ritme de la brisa.

El portuguès es va acostar al sipai Nataniel: volia assegurar-se que no era davant d'un miratge. L'embarcació es va anar acostant i el sergent va fer un gest amb entusiasme adolescent. A prop de la riba, la cadència dels rems no afluixava. Era evident: aquells que arribaven anaven amb presses. Quan els ocupants es van fer més visibles, el sipai Nataniel va fer un pas enrere i es va entrebancar amb els propis peus.

—Què passa, noi? Tens por? —va preguntar el portuguès.

No era por. Era sorpresa. L'alemany que arribava era en Hadrian Schreiber, un metge la fama del qual s'havia escampat per tota la regió. En Bruno Estrela va sospirar alleujat. Tindria, per fi, una oportunitat de queixar-se de les seves malures. Mossèn Sisnando Baião, del poble de Milepa, ja l'havia visitat i, sense dubtar gens, l'havia diagnosticat: ceguesa dels rius.

—No els puc distingir —es va queixar el sergent—. Quin és l'alemany?

—És fàcil —va explicar el sipai—. El metge va assegut al davant.